

УДК 78.071.1(477.83)

НАРОДНА ПІСНЯ У ХОРОВІЙ ТВОРЧОСТІ ЗИНОВІЯ ЛИСЬКА**Володимир СИВОХІП**

*Кафедра хорового та оперно-симфонічного диригування,
Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка,
вул. Нижанківського, 5, 79602 Львів, Україна,
тел.: 050-663-00-57, e-mail: spilka@mail.lviv.ua*

У даній статті визначаємо значення та місце української народно-пісенної творчості у композиторській спадщині Зиновія Лиська, зокрема, – у його хорових обробках, що поміщені у збірнику “Великий Співанник «Червоної Калини»”. Охарактеризовано підходи композитора до фольклорних джерел, до структури хорової фактури та застосування нових музично-виразових засобів.

Ключові слова: пісенні жанри, фольклорний матеріал, хорова фактура, обробки народних пісень, виразові засоби.

У своїй композиторській діяльності Зиновій Лисько (1895-1969) часто використовував народний мелос за вихідний пункт своєї творчості. Будучи композитором сучасного напрямку (в масштабах тогочасної української музики), він створив ряд мистецьких опрацювань українських народних мелодій, у тім числі і власноруч записаних. Саме такі з них, як “Питалася мати дочки”; “Ой, Див, Ладо”; “Ой, зацвіли фіялоньки”; “Не стій, вербо”; “Ой, хо-хо!”; “Ой, гаївку красно грають”, хоч і залишались маловідомими та маловживаними в широкій концертній практиці, водночас є професійними зразками в ділянці музичної обробки народної пісні в інструментальних та хорових мініатюрах З. Лиська.

Зокрема, оригінальним підходом до фольклорного матеріалу відзначаються твори З. Лиська з використанням українських народних тем із циклу п’яти п’єс для фортепіано під назвою “Мініатюри на українські народні теми” (1925-1933). Ці п’єси показують різні підходи і різні типи опрацювання З. Лиськом фольклорного матеріалу, що надихалися різними прикладами у творчості українських та інших композиторів – від М. Лисенка до Б. Бартока.

В цих мініатюрах присутні важливі творчі засади нової композиторської школи – професіоналізм, новаторство, але – і творчий розвиток традицій в підході до опрацювання фольклорних джерел. Очевидно, поява такого циклу значно збагатила камерно-інструментальний жанр музичної культури Галичини, вносячи “нові елементи до музичного лексикону українських композиторів” [1, с. 30].

З інших інструментальних творів З. Лиська відзначимо фортепіанний твір “Хлопська сюїта”, в якому, як і в багатьох інших жанрах творчості композитора, зауважується опора на українську пісенність; весь цикл є ніби віддаленою стилізацією народнопісенної основи. Особливо це відчувається в останній частині, де в якості рефрену звучить мелодія “Тей видно село”.

Проте, найбільшою сферою зацікавлень і особливою стихією композиторської творчості З. Лиська був жанр обробки народної пісні для хору. Більшість його хорових обробок вміщені у “Великому Співаннику Червоної Калини” – збірнику пісень стрілецьких, історичних (козацьких), побутових, обрядових, жартівливих для різних хорових складів а capella.

Крім власних опрацювань народних мелодій З. Лиськом, до збірника увійшли також обробки: з давніших – М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, М. Гайворонського, С. Людкевича, М. Вериківського і П. Козицького, а також новіші – В. Барвінського, М. Колесси, Б. Кудрика, З. Лиська, Н. Нижанківського, А. Рудницького, Р. Сімовича.

Цей збірник був опублікований Видавничою Кооперативою “Червона Калина” у Львові 1937 року. Варто відзначити, що редактором-упорядником цієї збірки був сам З. Лисько, який в передмові відзначає важливість виходу її в світ: “...цей Співанник має сповнити велике завдання, а саме – дати українському народові культурну зброю, щоб нею можна було не тільки успішно боронитися, але й добувати собі належне місце серед чужих культур. СУПроМ, що працював над тим Співанником, зробив усе, щоб він вийшов дійсно мистецьким та корисним для найширших кругів громадянства” [2, с. 3].

Обробки народних пісень З. Лиська, що увійшли до “Великого Співанника”, можна поділити на дві великі групи. До першої з них належать пісні, що розповідають про героїчне минуле українського народу – історичні (козацькі), а також пісні, що оспівують героїку Нового Часу – стрілецькі пісні. Саме Лиськові належить найбільша кількість обробок в цій групі – це пісні “Ой у лузі”, “Під гай, мати”, “Про Морозенка”, “Козаченько збився”, “Ой у лузі червона калина”, “Вдаряй мечем”, “Ми йдем вперед”, “Поспішають галичани”, “Коло млина яворина”, “Ой впав стрілець”, “Летіла куля” та ін. Обробки цих пісень виконано в давній українській традиції – для чоловічого хору. Тут взірцями для З. Лиська могли бути твори М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, а також М. Вербицького, І. Воробкевича, О. Нижанківського.

До другої групи належать пісні обрядові, ліричні та інші. Це “Ой зійди, зійди, ясен місяцю”, “Ой темна нічка”, “Мати моя, матусенько”, “Ой піду я понад лугом” та ін. Ці пісні опрацьовано переважно для мішаного хору. Особливо серед пісень цієї групи виділяються гаївки “Питалася мати дочки”, “Ой див, див” (для жіночого хору), “Горобецьку”, “Ой зацвили фіялочки”, “Коло Дунаєчку” та ін.

Всі обробки позначено великим талантом і глибокою повагою композитора до народного мелосу. Для більшості з названих обробок характерні ладова і гармонічна колористика, вільне володіння хоровою фактурою, що виявляється в поліфонічній свободі руху голосів. Залежно від особливостей мелодії, характеру, жанру народної мелодії обирається то підголосково-поліфонічна, то імітаційна фактура, вони відзначаються різноманітністю прийомів в кожній окремій обробці.

Незважаючи на те, що обробка народної пісні віддавна культивується в українській музиці як традиційний і дуже популярний жанр, З. Лисько не побоявся внести в свої опрацювання елементи новизни. Поряд з традиційною гармонізацією композитор практикує і метод перегармонізації мелодії в напрямку до ускладнення. В цих випадках гармонізація нескладної діатонічної мелодії побічними септакордами і нонакордами часто створює цікаві гармонічні ефекти.

Попередниками З. Лиська у методах вільнішого опрацювання народної пісні, що передбачали розвинену наскрізну форму, модуляції в інші тональності, диференціацію хорових груп, були лише С. Людкевич і В. Барвінський.

Показовими є три “сумні” пісні для чоловічого хору – “Ой впав стрілець”, “Питається вітер” і “Летіла куля”. Ці обробки З. Лиська виконано в куплетній формі, і на перший погляд вони справляють враження звичайних гармонізацій (розкладок). Однак при ближчому знайомстві виявляється, що навіть у межах одного куплету композитор зумів створити досконалу музичну форму, де всі засоби, що є далеко не найпростішими, підкорені розкриттю узагальненого змісту пісні.

Мелодія “Ой впав стрілець” відзначається пластикою, широкими ходами, великим діапазоном. В її опрацюванні З. Лисько показує велику свободу у володінні хоровою фактурою, яка від унісону чи октави природно розростається до три- і чотириголосся, в якому поряд з тризвуками та їх оберненнями часто зустрічаються септакорди (з оберненнями), акорди індивідуальної структури, що виникають як наслідок самостійного мелодичного руху голосів. Тому побудова таких співзвуч часто опирається на квартах, квінтах, секундах, септимах, нонах.

Характерний в цьому контексті приклад з приспіву на текст “опівночі”: перший акорд – субдомінантовий великий нонакорд з малою септимою без терції, другий – доміантовий малий мінорний септакорд, третій – мажорний тризвук натурального шостого ступеня з секундою, четвертий – тонічна мінорна терція. Це поєднання акордів виконано з дуже плавним рухом голосів і природним переходом від складної акордики до звичайної терції. Такі прийоми ведуть походження від методів М. Леонтовича, що їх З. Лисько вдало розвиває і застосовує у своїх обробках. Ще одне підтвердження цьому – закінчення куплету, де після всіх подій, на фоні довгого заключного тонічного звука інші голоси по черзі закінчують розповідь і підсумовують, завершують форму (фінальна репліка басів “Ой впав стрілець”).

Про стиль обробок “Питається вітер” і “Летіла куля” можна повторити майже все, сказане про попередню пісню, з тою лише різницею, що ці обробки дещо простіші за формою та гармонією. Остання з них вирішена виключно гомофонними засобами, і тим не менше, відзначається виключною наспівністю і самостійністю голосів.

Звертає увагу початок приспіву пісні “Питається вітер” (“Гей, гей”), де кульмінаційні, верхні ноти мелодії гармонізовані септакордами і нонакордами з виразними квартовими паралелізмами. Ще один показовий штрих особливо помітний саме у цій обробці – вживаючи поряд із простою акординою та народною підголосковістю складні гармонічні сполуки, автор все-одно створює ілюзію гуртового парубоцького співу. Ця особливість обробок З. Лиська свідчить про його неабияку композиторську майстерність і високий мистецький смак.

Винятковий інтерес становлять опрацювання гаївок для жіночого хору. Вони мають багато спільних рис з обробками для чоловічого хору (узагальнення цих спостережень вказує на те, що мислення категоріями однорідного складу є природнішим для З. Лиська і більше сприяє його творчій інвенції). У таких піснях, як “Питалася мати дочки”, “Ой див, див”, “Ой зацвили фіялочки”, “Коло Дунаєчку” та ін. відлунюють прадавні весняні співи-хороводи, оживають поганські вірування і звичаї.

Композитор при опрацюванні обрядової пісні не шукає якихось особливих засобів для підкреслення давності мелодій. Це відбувається ніби само по собі, як наслідок вживання властивих його почеркові гармонічних і фактурних засобів, що у поєднанні з автентичною мелодією надає звучанню певної архаїки. Ритуальні повтори, що передаються прийомами остинато, ще підсилюють це враження. Тим самим З. Лисько підкреслює синкретизм цього обрядового жанру, в якому збереглися і залишки магічних культів, і елементи християнських обрядів та свят, і звичайні світські танцювально-хороводні дійства, які в єдиній спільній поєднаній театральній дії творять загальну обрядову цілість [3].

Обробки для мішаного хору З. Лиська не є настільки вдалим і органічними, як для однорідного хору. Не завжди природно використовуються теситури голосів (низькі партії тенорів і басів), відчувається певна скутість у використанні жіночих і чоловічих партій одночасно. Однією з найбільш вдалим обробок є “Ой, гаївку красно грають” (відомий також її фортепіанний варіант, дещо відмінний від хорового, поміщений у циклі “Мініатюри на українські теми”). Та навіть тут найяскравішим моментом є епізод жіночого хору “На тарілці білий сир”.

Загалом, за професійністю опрацювання фольклорного джерела, за фаховістю володіння хоровою фактурою, за сміливістю впровадження нових методів і застосуванням нових музичних засобів обробки народних пісень для хору а капелла З. Лиська можна поставити поряд з такими майстрами цього жанру як М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович, П. Козицький.

В ділянці обробки народної пісні З. Лисько залишився композитором, який активно шукає оптимальних виразових засобів, не концентруючись умисно на необхідності використати ті чи інші композиторські прийоми, а виходячи завжди лише із самої природи жанру – але завжди на першому плані у нього виявляється потреба виразити власний творчий задум, незалежно від того, чи він буде сприйнятий як «модерний», чи як «традиційний», а тому його творчий пошук приносить вагомий мистецькі результати.

Підсумувавши ці спостереження, можемо ствердити, що народна пісня в опрацюванні З. Лиська завдяки новим виразовим засобам – ладотональним, гармонічним, ритмічним – зайняла вагоме місце у його композиторській спадщині 1920-30-х років. В цій невеликій, проте – в оригінальній композиторській творчості З. Лисько показав себе професійним мистцем з новим світоглядом, в якому органічно поєдналися риси “національного і загальноєвропейського, самобутньо-фольклорного і конструктивного, породженого художніми пошуками 20-х – 30-х років ХХ ст...” [4, с. 113]. Творчий внесок З. Лиська в царині опрацювання народно-пісенних джерел, як і його багатьох сучасників, без перебільшення можна вважати важливим етапом в подальшому розвитку української композиторської школи.

---

1. *Стельмашук Р.* Нові напрямки і тенденції європейської музики в творчості українських галицьких композиторів першої половини 20 століття (до 1939 року) / Роман Стельмашук // *Союз Українських Професійних Музик у Львові : Матеріали і документи.* – Львів : Сполом, в-во М. П. Коць, 1997. – С. 19–30.

2. Великий Співанник “Червоної Калини” : збірник пісень / за ред. З. Лиська. – Львів : Видавнича кооператива “Червона калина”, 1937. – 320 с.
3. Лисько З. Давність веснянкових мелодій / Зиновій Лисько // Український самостійник. – Мюнхен, 1952. – Ч. 17–18.
4. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX-XX ст. / Любов Кияновська. – Тернопіль : Астон, 2000. – 340 с.

FOLK SONG IN CHORAL WORKS OF ZYNOVIY LYS’KO

Volodymyr SYVOKHIP

*Department of choral and opera-symphony conducting
of M. Lysenko Lviv National Musical Academy
Nyzhankivsky str., 5, 79602 Lviv, Ukraine
tel.: 050-663-00-57, e-mail: spilka@mail.lviv.ua*

In this article defines the importance and place of Ukrainian folk-song creativity in composer’s heritage of Zynoviy Lys’ko, in particular – in his choral arrangements, which are placed in the book “Great Songbook of Chervona Kalyna”. The characteristic of the composer approaches to folk sources, structure choral textures and apply new musical expressive means.

Keywords: songs genre, folklore material, choral texture, adaptations of folk songs, the expression means.

НАРОДНАЯ ПЕСНЯ В ХОРОВОМ ТВОРЧЕСТВЕ ЗИНОВИЯ ЛЫСЬКА

Владимир СЫВОХИП

*Кафедра хорового та оперно-симфонического дирижирования,
Львовская национальная музыкальная академия им. Н. Лысенко,
ул. Ныжанковского, 5, 79602 Львов, Украина
тел.: 050-663-00-57, e-mail: spilka@mail.lviv.ua*

Статья посвящена определению значения и места украинского народно-песенного творчества в композиторском наследии Зиновия Лыська, в частности, – в его хоровых обработках, размещенных в сборнике “Великий Співанник «Червоної Калини»”. Описано подходы композитора к фольклорным источникам, к структуре хоровой фактуры и применение новых средств музыкальной выразительности.

Ключевые слова: песенный жанр, фольклорный материал, хоровая фактура, обработки народных песен, выразительные средства.

Стаття надійшла до редколегії 15.09.2012

Прийнята до друку 23.10.2012